

POVEȘTI DESPRE CUVINTE: LUNCĂ

Cuvântul „luncă” vine din limba slavă, unde *lonka* însemna „mlaștină”. Trebuie să fi pătruns foarte devreme în limba română, pe vremea când în slava veche exista fenomenul nazalizării, dispărut ulterior și care nu s-a conservat în niciuna din limbile slave vecine, menținându-se în schimb în dialectele sud-dunărene (mai precis, în meglenoromână).

Dicționarele consultate de noi [1] înregistrează, cu variații neesențiale, definiția următoare: „*pădurice formată din sălcii, răchită, anini, plopi etc. pe malurile unei ape curgătoare; zăvoi*”.

Tranziția sensului se explică astfel: „mlaștină” > „mlaștină împădurită” > „pădure”.

Termenul are o familie lexicală restrânsă (ca, de altfel, majoritatea termenilor de origine slavă din sfera semantică a pădurii): colectivul *luncet*, diminutivele *lunculiță*, *luncuță*, adjectivul *luncos*.

Vom analiza, în cele ce urmează, harta 410 din ALRR - Muntenia și Dobrogea [2] (întrebarea [1298]: „*Cum îi spuneți la locul neted (cu copaci) de-a lungul unei ape?*”).

Răspunsul „luncă, lunci” este înregistrat în majoritatea punctelor de anchetă. Atunci când subiecții dau un alt răspuns, acesta include - explicit sau implicit

a) localizarea în apropierea unei ape:

„loc pă malu gârli” [°760], „prândă gârli” [°702], „prundu gârli” [°714], „mală dă luncă” [°706], „malu păduri” [°707], „malu api” [°719, °720], „plantație pă șănalu api” [°784], „(în) prund” [°696, °708], „vărsătură (dă apă), vărsături” [°769, °775, izolat, în vestul Munteniei], „un grind” [°851]

sau referirea directă și exclusivă la o întindere de apă:

„baltă, bălți” [°873], „loc di baltă” [°873]

b) referiri la natura terenului:

„vale, văi” [°723, °764, °817], „loc neted” [°718, °830], „loc drept” [°876], „loc întins” [°884], „așăzare joasă” [°775], „(un) loc șes” [°717, °768, °785, °825, °827]

c) menționarea unei forme (joase) de relief:

„șes, (șesuri)” [°705, °766, °767, °871, °872], „câmpie” [°708, °774].

Remarcăm că pădurea este doar accidental menționată în răspunsurile date de subiecții anchețați. Sensul principal al termenului „luncă” este „șes”, cel de „pădure” fiind secundar.

Uneori, subiecții indică un cuvânt din câmpul lexico-semantic „pădure”, dar pe care dicționarele îl înregistrează cu un alt sens, fără nicio legătură cu definiția lexicografică a termenului „luncă”:

„dumbravă” [°729, °734], „crâng” [°711], „poiană” [°692, °694, °761], „liz(i)eră (dă copaci)” [°716, °703, °874].

Accidental, răspunsurile din ancheta dialectală nu au nicio legătură cu câmpul lexico-semantic „pădure”:

„grădină” [°761], „livadă” [°771], „izlaz, izlazuri” [°806].

Acest fapt se explică probabil astfel: subiecții trăiesc într-o zonă unde relieful și peisajul nu sunt dominate de lunci; neexistând „realitatea” respectivă, nu există nici cuvântul care să o exprime – atunci, subiecții încearcă să aproximeze, apelând la cuvinte care le sunt familiare, chiar dacă sensul acestora este, uneori, foarte departe de conținutul întrebării puse de anchetator.

Cazul cel mai interesant este și cel mai rar întâlnit: atunci când vorbitorii răspund folosind un sinonim al cuvântului „luncă”: „zăvoi” [°698, °750] – și acesta, tot de origine slavă.

Pe harta 410 figurează și trei „exclusivități” dobrogene, pe care le menționăm pentru „culoarea” lor – locală și „exotică” deopotrivă:

- a) „ceair, ceairi” [°882], „ceair, ceairuri” [°883], „ceir, ceire” [°879] (1. teren, de regulă împrejmuțit, din apropierea unei ape, folosit pentru pășunat; 2. teren necultivat din apropierea unei ape) din tc. *çair*
- b) „reniș, renișuri” [°893], cu varianta „râniș, rânișuri” [°878] (strat de nisip sau de pietriș pe fundul apelor curgătoare), *renie* (ucr. dial. *rjien*) + suf. *-iș*
- c) „derea, derele” [°899] din tc. *dere*.

„Luncă” a pătruns masiv în toponimia românească, rezultând un număr impresionant de derivate și compuse (nu toate având însă sensul de „pădure”):

Lunca [3] (Ab [4], Ag, Bn, Bt, Bz, Db, Gl, Hd, Iș, If, Mș, Nț, Ot, Sv, Tl, Tr, Vs, Vl), *Lunca Ampoiței* (Ab), *Lunca Apei* (Sm), *Lunca Banului* (Mh, Vs), *Lunca Biczului* (Nț), *Lunca Bisericii* (Ab, Nț), *Lunca Bonțului* (Cj), *Lunca Borlesei* (Bn), *Lunca Brad* (Hd), *Lunca Bradului* (Mș), *Lunca Călnicului* (Bv), *Lunca Calului* (Vl), *Lunca Cernii de Jos / Sus* (Hd), *Lunca Cetățuii* (Iș), *Lunca Cîreșului* (Vl), *Lunca Ciurei* (Iș), *Lunca Corbului* (Ag), *Lunca Dochiei* (Bc), *Lunca Florii* (Cs), *Lunca Frumoasă* (Bz), *Lunca Gantei* (Bz), *Lunca Găinarilor* (Nț), *Lunca Goiești* (Ab), *Lunca Grajduri* (Iș), *Lunca Jariștei* (Bz), *Lunca Jiu* (Hd), *Lunca Jiului* (Dj), *Lunca Largă* (Ab), *Lunca Leșului* (Bn), *Lunca lui Buda* (Vl), *Lunca Mare* (Bz, Gj, Ph), *Lunca Mărcușului* (Cv), *Lunca Merilor* (Ab), *Lunca Moldovei* (Nț), *Lunca Murei* (Bz), *Lunca Mureșului* (Ab, Mș), *Lunca Nouă* (Vs), *Lunca Ozunului* (Cv), *Lunca Petrișorului* (Bz), *Lunca Prahovei* (Ph), *Lunca Prutului* (Iș), *Lunca Puțului* (Bz), *Lunca Rateș* (Iș), *Lunca Sasului* (Bz), *Lunca Sătească* (Bn), *Lunca Strâmbului* (Nț), *Lunca Târnavei* (Ab), *Lunca Veche* (Vs), *Lunca Vișagului* (Cj), *Lunca Vâscului* (Bz), *Lunca Zaicii* (Cs), *Lunca de Jos / de Sus* (Ab, Hg), *Lunca la Tisa* (Mm), *Meteș Lunca* (Ab), *Stănești-Lunca* (Vl), *Șugag-Lunca* (Ab), *Cornu Luncii* (Sv), *Dosu Luncii* (Ab), *Gura Luncii* (Hd), *Luncșoara* (Ag, Ar, Bh, Hd, Mh), *Luncșoara* (Sv), *Luncșoru* (Dj), *Luncile* (Bz, Sv, Vr), *Luncani* (Bc, Hd, Hg, Tm), *Luncani-Margina* (Bc), *Luncanii de Jos / de Sus* (Tm), *Valea Luncii* (Cj), *Pățimea din Luncă* (If), *Remetea Luncă* (Tm), *Luncasprie* (Bh), *Agrieș-Luncă* (Bn).

Termenul are extensiuni variate și în hidronimie [5] :

Lunca (8), *Lunca Berzei*, *Lunca Mare*, *Lunca Meteșului*, *Lunca Negrii*, *Luncșoara*, *Luncilor* (2), *Luncoiu*.

Ca și codrul, crângul sau dumbrava, lunca este un topos al imaginarului și limbajului poetic eminescian:

„Și dacă luna bate-n **lunci**
Și tremură pe lacuri
Tot o să-mi pară că de-atunci
Sunt veacuri.” [6]

„În ziduri răsfrângea ca-ntr-o oglindă de argint: dumbraoă și **luncă**, lac și țărături.” [7]

Lunca, spațiu reprezentativ pentru frumusețea sălbatică a naturii, este prezentă în operele multor scriitori români: Vasile Alecsandri („Lunca din Mircești”, „Concertul din luncă”), Dimitrie Bolintineanu („Dochia”, „Călugărenii”, „Mărioara”), Mihail Sadoveanu („Aventuri în Lunca Dunării”), George Bacovia („Scânteii galbene”, „În margini”, „Bucăți de noapte”), George Coșbuc („Crăiasa zânelor”, „Vântul”, „În miezul verii”), Mircea Cărtărescu („Levantul”).

Și maestrul picturii românești s-au exersat asupra acestei teme – amintim aici celebrul tablou al lui Ștefan Luchian, „Lunca de la Poduri” (1909).

NOTE

- [1] DEX, NDU, CADE (v. bibliografia).
- [2] ALRR: *Atlasul lingvistic român pe regiuni: Muntenia și Dobrogea* (2001) vol. III, București : Editura Academiei Române – harta 410.
- [3] Toponimele citate în acest articol sunt preluate din următoarele surse: Bolocan, Gheorghe (2002). *Dicționar invers al numelor de localități din România*. Craiova : Universitaria și Județele României Socialiste (1972). București : Editura Politică.
- [4] Abrevierile notate între paranteze reprezintă numele județelor din România.
- [5] Hidronimele citate în acest articol sunt preluate din: Bolocan, Gheorghe (2006). *Dicționar invers al numelor de ape din România*. Craiova : Universitaria. Cifra notată între paranteze rotunde reprezintă numărul de cursuri de apă din România care poartă numele respectiv.
- [6] *Opere I*, 188 / 9. apud Vianu, Tudor (1968). *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*. București : Editura Academiei RSR.
- [7] *PL*, 5 / 30. apud Vianu, Tudor (1968). *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*. București : Editura Academiei RSR.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- ALRR: *Atlasul lingvistic român pe regiuni: Muntenia și Dobrogea* (2001) (autori: Teofil TEAHA, Mihai CONȚIU, Ion IONICĂ, Paul LĂZĂRESCU, Bogdan MARINESCU, Valeriu RUSU, Nicolae SARAMANDU, Magdalena VULPE), vol. III, București : Editura Academiei Române.
- Bolocan, Gheorghe (2002). *Dicționar invers al numelor de localități din România*. Craiova: Universitaria.
- Bolocan, Gheorghe (2006). *Dicționar invers al numelor de ape din România*. Craiova : Universitaria.
- Brâncuș, Grigore (2004). *Introducere în istoria limbii române*. București: Editura Fundației România de Mâine.
- Candrea, Ioan-Aurel, Adamescu, Gheorghe (1931). *Dicționarul enciclopedic ilustrat Cartea Românească*. București : Cartea Românească. (CADE).
- Dicționarul explicativ al limbii române* (1996). București: Univers Enciclopedic. (DEX).
- Noul dicționar universal al limbii române* (2009). București-Chișinău: Litera Internațional. (NDU).

RÉSUMÉ

HISTOIRES DES MOTS : LUNCĂ

Dans cet article, nous poursuivons de tracer l'esquisse monographique, linguistique et extralinguistique, de l'un des termes les plus intéressants faisant partie de la sphère sémantique de la forêt : le mot "luncă" ("prairie"). Important, en premier lieu pour son ancienneté et ensuite par ses "extensions" dans le vocabulaire roumain. Nous nous rapporterons à l'étymologie du mot, sa répartition territoriale, son sens lexicographique de même que les sens attribués par les sujets des enquêtes dialectales, ses synonymes, mais aussi sa famille lexicale. Nous passerons en revue les toponymes, les hydronymes et les anthroponymes 'dérivés de' ou 'composés avec' le mot "luncă". Nous mettrons également en évidence les valences poétiques de ce terme, tout en les illustrant par des exemples pris dans la création de Mihai Eminescu et d'autres écrivains roumains.

Mots-clés : prairie, étymologie, sens, toponymes, anthroponyme